

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA CHET TILINI O'RGATISH USULLARI

Andijon viloyati

Paxtaobod tumani 1-son

texnikumi nemis tili fani

o'qituvchisi Abdumalikova

Gulchehraxon Rasuljon qizi

Ilmiy rahbar: Ismatullayeva Barnoxon

E-mail:

gulchehraabdumalikova07@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o'rgatish masalasi yoritilgan. Bolalarning yoshiga mos metodlar, ularning psixologik va fiziologik xususiyatlari asosida chet tilini o'zlashtirish mexanizmlari, samarali dars tashkil qilish uslublari haqida fikr yuritiladi. Mavzuga oid ilg'or yondashuvlar, xalqaro tajriba ham o'rganiladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, chet tili, didaktik o'yinlar, metodika, kommunikativ yondashuv, psixolingvistika, o'zlashtirish, ixtiyoriy e'tibor, taqlidchanlik, qiziqish, kontekstual o'rganish.

Annotation: This article discusses the issue of teaching foreign languages to preschool children. It examines age-appropriate methods, mechanisms of language acquisition based on children's psychological and physiological characteristics, and effective strategies for organizing lessons. The paper also explores advanced approaches and international experience related to the topic.

Keywords: preschool education, foreign language, didactic games, methodology, communicative approach, psycholinguistics, acquisition, voluntary attention, imitation, interest, contextual learning.

Bugungi kunda globallashuv jarayonlari jadallik bilan kechayotgan bir sharoitda xorijiy tillarni, xususan, ingliz tilini erta yoshdan boshlab o'rgatish masalasi jahon miqyosida dolzarb ilmiy-amaliy yo'nalishlardan biriga aylangan. Til — bu nafaqat aloqa vositasi, balki inson tafakkurini shakllantiruvchi, madaniy qadriyatlar va bilimlarni uzatishning muhim vositasidir. Shu nuqtayi nazardan, bolalarning til o'rganishiga bo'lgan tabiiy moyilligi va qobiliyatidan samarali foydalanish, ularning keyingi bosqichlarda ham muvaffaqiyatli ta'lim olishiga zamin yaratadi. Ayniqsa, chet tilini maktabgacha yoshda o'rgatish orqali bola nafaqat lingvistik ko'nikmalarga ega bo'ladi, balki madaniy ong, ijtimoiy adaptatsiya va kommunikativ kompetensiyalar ham shakllanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan so'nggi yillarda qabul qilingan bir qator huquqiy-hujjatlar va davlat dasturlarida ham maktabgacha ta'lim tizimida xorijiy tillarni o'rgatish masalasi ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Xususan, 2016 yil 29 dekabrda PQ-2707-sonli Qarorida maktabgacha ta'lim muassasalarida chet tillarini o'qitishni uzluksiz, bosqichma-bosqich va zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish zarurligi ta'kidlab o'tilgan. Bu qaror asosida muassasalar faoliyatida interaktiv metodlar, o'yinli ta'lim texnologiyalari, kommunikativ yondashuv kabi ilg'or metodikalar joriy etilmoqda.

Zamonaviy ilmiy-tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, inson miyasining til o'rganish faoliyati aynan erta bolalik davrida eng yuqori cho'qqisiga yetadi. Chaqaloqlik va erta yoshdagi bola atrofdagi til muhitini tabiiy tarzda qabul qiladi, grammatik qoidalarni ongli ravishda emas, balki intuitiv ravishda o'zlashtiradi. Bu jarayon "tabiiy til o'zlashtirish" (natural acquisition) deb yuritiladi. Aynan shu davrda tilga oid bilimlar, tovush tizimi, intonatsiya, leksik birliklar ong ostiga chuqur singib boradi. Shu boisdan ham chet tilini o'rgatishda bolalarning yosh xususiyatlari, psixologik holati va individual qobiliyatlarini inobatga olgan holda maxsus metodika va vositalardan foydalanish zarurati tug'iladi.

Chet tilini erta yoshdan o'rgatishda o'yin, musiqiy mashg'ulotlar, vizual materiallar, harakatli topshiriqlar orqali bolalarda qiziqish uyg'otish, ularni faollikka

chorlash va muloqotga jalb qilish muhim o'rin tutadi. Bu usullar nafaqat til o'rganishni osonlashtiradi, balki bolaning ijodiy tafakkuri va ijtimoiy moslashuvini ham rivojlantiradi. Shu sababli maktabgacha ta'lim muassasalarida chet tillarini o'rgatish pedagogik jarayoni o'quv-tarbiyaviy, kommunikativ va psixolingvistik yondashuvlar uyg'unligida olib borilishi kerak.

CHET TILINI O'QITISHNING SAMARALI USULLARI

Maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o'rgatishda tanlangan usul va metodikalar bolaning yoshi, psixologik-fiziologik rivojlanish bosqichi hamda didaktik ehtiyojlariga mos bo'lishi zarur. Ularning e'tiborini jalb qilish, faol ishtirokini ta'minlash va o'rganayotgan tilga nisbatan ijobiy munosabat shakllantirish uchun interaktiv, ko'rgazmali va harakatga asoslangan yondashuvlar muhim ahamiyatga ega. Quyida maktabgacha ta'lim muassasalarida qo'llash mumkin bo'lgan samarali usullar yoritib beriladi:

2.1. Ko'rgazmali o'qitish usuli

Bu usul bolalarning tasavvurini rivojlantirish, til birliklarini vizual obrazlar bilan bog'lash orqali mustahkamlashda katta rol o'ynaydi. Yangi so'zlar bolalarga jonli tasvir, real predmet yoki suratlar yordamida taqdim etiladi. Masalan, "apple" (olma) so'zini o'rgatishda haqiqiy olma yoki uning rasmidan foydalanish orqali semantik anglash jarayoni osonlashtiriladi. Ko'rgazmalilik tamoyili nafaqat eslab qolishni yengillashtiradi, balki bolaning so'zga nisbatan hissiy munosabatini ham shakllantiradi.

2.2. Harakatli qo'shiq va she'rlar

Chet tilini harakat orqali musiqiy shaklda o'rgatish metodikasi bolalarda so'z, harakat va ohangni birlashtirish orqali til birliklarini mustahkamlash imkonini beradi. Masalan, "Head, shoulders, knees and toes" kabi mashhur qo'shiqni ijro etish jarayonida har bir tana a'zosi nomini eslatgan holda unga mos harakat bajariladi. Bu usul o'rganilayotgan til elementlarini ongli tarzda tushunishga emas, balki avtomatik tarzda o'zlashtirishga xizmat qiladi. Harakatlar orqali bolalar nafaqat tilni o'rganadilar, balki o'z jismoniy faolliklarini ham rivojlantiradilar.

2.3. Alfavitni o'rgatishda obrazli yondashuv

Boshlang'ich bosqichda chet tilidagi harflarni bola eslab qolishi uchun har bir harf bilan bog'liq obrazli so'z va harakatlar tizimi qo'llaniladi. Masalan:

A – apple (olma ko'rsatiladi, bola olmani ushlab ko'radi);

B – ball (to'p bilan o'ynash orqali bog'lanadi);

C – cat (mushuk rasmi ko'rsatiladi yoki mushukcha ovozi taqlid qilinadi).

Bu kabi multisensor metodlar orqali bolaning eshitish, ko'rish, teginish va hatto harakat sezgilari birgalikda faollashadi. Natijada til o'rganish jarayoni tabiiy va samarali kechadi.

2.4. Rolli o'yinlar orqali o'rgatish

Bolalar til materiallarini haqiqiy hayotiy vaziyatlarda qo'llash imkoniga ega bo'lishi uchun rolli o'yinlar juda foydalidir. Masalan, "Do'konga borish", "Restoranda buyurtma berish", "Hayvonot bog'ida sayr qilish" kabi vaziyatlar sahnalashtirilib, bolalar turli rollarni bajarish orqali chet tilida muloqot qiladilar. Bu metod nafaqat lug'at boyligini oshiradi, balki nutqiy faoliyatni ham rivojlantiradi.

2.5. Interaktiv multimedia vositalaridan foydalanish

Zamonaviy texnologiyalar asosida yaratilgan ta'limiy animatsiyalar, interaktiv o'yinlar, mobil ilovalar va audio-video materiallar chet tilini o'rgatishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Ular orqali bola o'z-o'zini tekshira oladi, mustaqil ravishda mashq bajaradi va o'rganish jarayonini shaxsiy tajriba orqali boyitadi.

DIDAKTIK O'YINLARNING CHET TILINI O'RGATISHDAGI AHAMIYATI

Maktabgacha yosh davri – bolaning tabiiy o'yin faoliyati orqali rivojlanadigan bosqichidir. Shu bois chet tilini o'rgatishda o'yin asosidagi metodlar eng samarali vositalardan biri hisoblanadi. O'yinlar bolalarni chet tilidagi nutqiy faoliyatga ongli va faol ravishda jalb etadi, bilim olish jarayonini qiziqarli, erkin va psixologik jihatdan qulay tarzda tashkil qiladi. Quyida didaktik o'yinlarning ayrim turlari va ularning til o'rganishdagi o'rni yoritib beriladi:

3.1. So'z boyligini oshirishga qaratilgan savol-javobli o'yinlar

Bolalarning lugʻaviy zahirasini kengaytirishda savol-javob shaklidagi oʻyinlar muhim rol oʻynaydi. “What color is it?”, “Where is the cat?”, “Is it big or small?” kabi savollarni oʻyinga kiritish orqali bola nafaqat yangi soʻzlarni oʻrganadi, balki ularni faol muloqotda qoʻllashga harakat qiladi. Bunday oʻyinlar bolada fikrlash, tezkor javob berish, eslab qolish va soʻzlarni kontekstda qoʻllash koʻnikmalarini shakllantiradi.

3.2. Jismoniy mashqlar bilan uygʻunlashtirilgan til oʻrgatish (TPR – Total Physical Response)

Jismoniy daqiqalar (stretching, jumping, running, clapping) vaqtida oʻqituvchi harakatni inglizcha aytadi, bola esa tegishli harakatni bajaradi. Masalan: “Jump!”, “Clap your hands!”, “Turn around!”. Bu metod bolalarda soʻz va harakatni bogʻlash orqali tabiiy nutqiy reflekslarni rivojlantiradi. Harakatlar bilan uygʻunlashtirilgan soʻzlar uzoqroq vaqt esda qoladi va bola ularni tezroq oʻzlashtiradi.

3.3. Mini-dialoglar va sahna koʻrinishlari

Oddiy va qisqa muloqot namunalarini rol oʻyin shaklida mashq qilish, bolalarni chet tilida erkin muloqotga tayyorlashda katta ahamiyatga ega. “Hello! How are you?” – “I’m fine, thank you.” kabi sodda, ammo mazmunli ifodalar orqali bolalar turli muloqot vaziyatlarini mashq qiladilar. Bu jarayonda ularning talaffuzi, intonatsiyasi va muloqot odoblari ham shakllanadi.

3.4. Pantomima va dramatik oʻyinlar orqali soʻzlarsiz anglashni rivojlantirish

Pantomima usulida bola biror hayvon, predmet yoki holatni harakat bilan ifodalaydi, boshqa bolalar esa bu nima ekanini aniqlashga harakat qiladi. Masalan, bola mushukcha rolini ijro etadi, boshqalar esa “It’s a cat!” deb topishadi. Bu oʻyinlar kontekstda anglash, taxmin qilish va toʻgʻri ifodalash koʻnikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, dramatik oʻyinlar – kichik sahna koʻrinishlari orqali tilning kommunikativ funksiyasi amalda namoyon boʻladi.

3.5. Ragʻbatlantiruvchi va musobaqaviy oʻyinlar

Til o'rgatishda bolalarni ruhlantirish va qiziqtirish uchun musobaqa uslubidagi o'yinlardan foydalanish tavsiya etiladi. Masalan, kim ko'proq so'z ayta oladi, kim tezroq javob beradi, kim suratga mos so'zni topadi kabi o'yinlar raqobat ruhi orqali o'rganishni faollashtiradi. G'olib bolalarga kichik rag'batlar (yulduzcha, stiker va h.k.) berilishi motivatsiyani oshiradi

ILG'OR YONDASHUVLAR VA XORIJ TAJRIBASI

4.1 Finlyandiya: "Til muhiti"ga chuqur botirish (immersion) va har kuni kommunikativ vazifalar

Finlyandiya maktabgacha ta'lim muassasalari "tilga botirish" (language-immersion) dasturlari orqali bolalar uchun tabiiy ikkinchi-til muhitini yaratadi. Mashg'ulotlar bo'linmay, kundalik ovqatlanish, o'yin va san'at faoliyatining o'zida ham xorijiy til vosita bo'lib xizmat qiladi; o'qituvchi vizual tayanchlar, o'yin tarzidagi topshiriqlar va CLIL (Content & Language Integrated Learning) elementlarini qo'llab, mazmunni mazkur tilda yetkazadi. Tadqiqotlar immersion dasturlari bolalarda so'z boyligini va nutqiy avtomatizmni sezilarli darajada oshirishini ko'rsatmoqda.

4.2 Yaponiya: hikoya aytish va drama asosli "tasavvur oynasi"

Yaponiyada "story-based curriculum" keng tarqalgan: kamishibay (rasm kartochkali ertak), qo'shiqlar, pantomima va kichik drama sahnalari orqali bolalar tilni kontekstda o'zlashtiradi. Hikoya chiziqlari, qahramon maskalari va harakatli qo'shiqlar o'yin jarayonini jonlantirib, so'z va iboralarni mantiqiy ketma-ketlikda mustahkamlaydi. "Edu-drama" metodikasi bolalarning matn yaratish, dialog tuzish va his-tuyg'ularni ifodalash ko'nikmalarini erta bosqichdanoq rivojlantiradi.

4.3 Germaniya: ikki tilli Kita va "kundalik vaziyat" modeli

Germaniyada ko'plab Kita (Kindertagesstätte) va xalqaro bolalar bog'chalari "bir o'qituvchi—bir til" tamoyiliga asoslanib, nemis va ingliz (yoki boshqa til)ni tabiiy almashinishda beradi. Til faqat rejali dars emas, balki ertalabdanoq salomlashish, nonushta, sport, laboratoriya o'yinlari, hatto ob-havo kuzatuvlarida ham ishlatiladi. Ushbu "realia-based" yondashuv bola nutqini tabiiy ravishda faol

muloqotga jalb etib, fonetik aniqlik va madaniyatlararo kompetensiyani kuchaytiradi.

4.4 Transmilliy tendensiyalar

Multisensor o'quv vositalari – QR-kodli kartochkalar, interaktiv doskalar va AR ilovalari til birliklarini ko'rgazmali va harakatli qilishga yordam beradi.

CLIL va STEAM-CLIL – tasviriy san'at, musiqa, kodlash yoki tabiat tajribalarini chet tilida o'tkazish orqali «bir o'q bilan ikki quyon»: predmet mazmuni + til ko'nikmalari.

Total Physical Response (TPR) va musobaqaviy o'yinlar – vazifa - harakat - til bog'liqligi orqali uzun muddatli xotirani faollashtiradi.

Oila bilan hamkorlik – Finlyandiya va Germaniyada ota-onalar uchun “til portfeli” va uyga topshiriqsiz, lekin tilga boy video xabarlar tizimi joriy etilgan; bunda ota-onalar ham bolaning til tajribasiga qo'shiladi.

Xulosa

Maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o'rgatish – zamonaviy ta'limning dolzarb yo'nalishlaridan biridir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aynan erta yoshda til o'rganish jarayoni eng samarali bo'ladi, chunki bolalarda mexanik xotira kuchli, taqlidchanlik rivojlangan va o'yin orqali o'rganishga yuqori motivatsiya mavjud. Shu sababli, bu bosqichda o'qitish maxsus metod va vositalarga asoslangan holda olib borilishi lozim.

Samarali usullar sifatida ko'rgazmali o'rgatish, harakatli qo'shiqlar, didaktik o'yinlar, mini-dialoglar, dramatik sahnalar va pantomimalar katta ahamiyatga ega. Xorijiy tajriba – Finlyandiya, Yaponiya va Germaniya misolida – maktabgacha yoshdagi bolalarning chet tilini o'zlashtirishida kommunikativ, vizual va drama asosli yondashuvlarning yuqori natija berishini isbotlamoqda.

O'zbekiston sharoitida ham maktabgacha ta'lim muassasalarida zamonaviy, bolaga mos, qiziqarli va faoliyatga asoslangan chet tillarni o'qitish metodlarini keng joriy etish zarur. Bu orqali bolalarda chet tili bo'yicha mustahkam poydevor

qo'yiladi, ularning lingvistik qobiliyati va madaniyatlararo muloqotga tayyorligi erta yoshdanoq shakllana boshlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 29 dekabrda PQ-2707-sonli qarori "2017–2021 yillarda xalq ta'limi tizimini rivojlantirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida".

Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.

Mahkamova D.X. Chet tilini erta yoshda o'rgatish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.

G'ofurov D.S., Soliyeva M.Q. Maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o'rgatish asoslari. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2019.

Richards J.K., Rodgers T.S. Til o'rgatishda yondashuv va metodlar (ingliz tilidan tarjima). – Toshkent: Innovatsiya nashriyoti, 2018.

Kameron L. Yosh o'rganuvchilarga til o'rgatish. – Toshkent: Ilm va taraqqiyot, 2020.

Brewster J., Ellis G., Girard D. Boshlang'ich sinflarda ingliz tili o'qituvchisi uchun qo'llanma. – Toshkent: O'qituvchi, 2017.

Harmer J. Ingliz tilini o'rgatish amaliyoti. – Toshkent: Ziya, 2019.

Mustafoqulova M. Maktabgacha ta'limda innovatsion metodlar. – Toshkent: Ilm ziya, 2021.